

**Комюніке Конференції Міністрів країн Європи,
відповідальних за сферу вищої освіти
"Загальноєвропейський простір вищої освіти - Досягнення цілей"**

Неофіційний переклад

Ми, міністри, відповідальні за сферу вищої освіти у країнах-учасниках Болонського процесу, провели зустріч для проміжного аналізу результатів роботи та для визначення цілей і пріоритетів діяльності до 2010 р. На цій Конференції ми схвалили приєднання до Болонського процесу нових країн-учасниць: Вірменії, Азербайджану, Грузії, Молдови та України. Ми всі поділяємо принципи і цілі Болонського процесу, а також зобов'язання за ним, що їх визначено у Болонській Декларації (994_525) та наступних комюніке Конференцій на рівні міністрів у Празі та Берліні. Ми підтверджуємо взяті нами зобов'язання координувати впроваджувану політику впродовж реалізації Болонського процесу задля досягнення кінцевої мети - створення Загальноєвропейського простору вищої освіти до 2010 р. Ми також беремо зобов'язання допомогти новим країнам-учасникам забезпечити виконання цілей Болонського процесу.

I. Партнерство

Ми наголошуємо на тому, що ключове місце у Болонському процесі відводиться вищим навчальним закладам, їх співробітникам та студентам. Їхня роль у реалізації Болонського процесу наразі стає ще більш важливою і, оскільки необхідні законодавчі перетворення вже переважно завершені, ми закликаємо активізувати роботу щодо створення Загальноєвропейського простору вищої освіти. Ми вітаємо зусилля, пов'язані з реалізацією Болонського процесу, яких вочевидь докладають вищі навчальні заклади по всій Європі. До того ж ми розуміємо, що потрібен час для оптимізації впливу структурних змін на навчальні плани та, відповідно, для забезпечення надання та отримання знань на інноваційній основі, чого і потребує Європа.

Ми вітаємо підтримку ділових кіл та соціальних партнерів, а також висловлюємо готовність до поглиблення співпраці задля досягнення цілей Болонського процесу. Ми також вітаємо внесок, що його роблять такі учасники процесу як міжнародні інституції та організації.

II. Аналіз здобутків

Ми констатуємо суттєвий прогрес, якого було досягнуто в реалізації цілей, визначених нами у Загальному звіті Групи супроводу за 2003-2005 рр., у

Четвертій доповіді щодо тенденцій Європейської асоціації університетів (EUA) та у доповіді Об'єднання національних студентських спілок.

На зустрічі у Берліні Групі супроводу було доручено здійснювати проміжний аналіз результатів роботи у період між Конференціями на рівні міністрів за трьома пріоритетними напрямками: система ступенів, забезпечення якості та терміни навчання. Базуючись на звіті з аналізу результатів роботи у період між Конференціями на рівні міністрів, ми констатуємо суттєвий прогрес, якого було досягнуто за всіма цими пріоритетними напрямками. До того ж, важливим буде забезпечення узгодженості процесу реалізації цілей в усіх країнах-учасниках. Отже, ми вважаємо, що для розбудови кадрового та інституційного потенціалу як на рівні держави, так і на рівні окремих вищих освітніх закладів необхідним є більш широкий обмін досвідом.

Система ступенів

Ми раді відзначити широкомасштабність впровадження дворівневої системи ступенів, при тому що у більшості країн нею вже охоплено більш ніж половину студентів. Водночас, все ще мають місце певні перешкоди доступу до наступних циклів навчання. Більше того, для покращення ситуації із працевлаштуванням випускників з кваліфікацією бакалавра, зокрема й на відповідних посадах в органах державної влади, необхідною є більш активна співпраця між державою, вищими навчальними закладами та соціальними партнерами.

Ми затверджуємо наднаціональну систему кваліфікацій у Загальноєвропейському просторі вищої освіти, що охоплює три цикли (включаючи, в рамках національних особливостей, можливість прискореного здобуття вищої освіти, пов'язанної із першим циклом), єдиних ідентифікаторів за кожним циклом, які базуються на знаннях та вміннях, отримуваних в результаті навчання, а також шкали кредитів у першому та другому циклі. Ми беремо на себе зобов'язання розробити до 2010 р. національні системи кваліфікацій сумісні з наднаціональною системою кваліфікацій у Загальноєвропейському просторі вищої освіти, розпочавши роботу над цим питанням до 2007 р. Ми зобов'язуємо Групу супроводу доповідати щодо результатів впровадження і подальшої розбудови наднаціональної системи кваліфікацій.

Ми наголошуємо на важливості розбудови такої наднаціональної системи кваліфікацій Загальноєвропейського простору вищої освіти, яка б доповнювала запропоновану систему кваліфікацій для навчання впродовж усього життя, що охоплює загальну та професійну освіту, як це наразі робиться у Європейському Союзі і в країнах-учасниць. Ми звертаємося до Європейської Комісії із

проханням надавати всебічні консультації усім учасникам Болонського процесу на різних етапах їхньої роботи.

Забезпечення якості

Практично усі країни вжили заходів для запровадження системи забезпечення якості, що базується на критеріях, визначених у Берлінському комюніке, і передбачає широку співпрацю, включаючи мережеве співробітництво. Проте все ще нагальним є досягнення більшого прогресу, зокрема в тому, що стосується участі студентів та міжнародної співпраці. Більше того, ми закликаємо вищі освітні заклади до подальшого підвищення якості їхньої діяльності шляхом систематичного впровадження внутрішніх механізмів її забезпечення за прямого взаємозв'язку із зовнішньою системою забезпечення якості.

Ми приймаємо стандарти та керівні принципи забезпечення якості у Загальноєвропейському просторі вищої освіти в редакції, пропонованій Європейською мережею забезпечення якості (ENQA). Ми беремо на себе зобов'язання впровадити запропоновану модель експертного оцінювання органів із забезпечення якості на національному рівні, одночасно звертаючи увагу на загальноприйняті напрями і критерії. Ми схвалюємо принцип Загальноєвропейського реєстру агентств із забезпечення якості на основі аналізу, проведеного в національних межах. Ми закликаємо Європейську мережу забезпечення якості (ENQA) спільно з Європейською асоціацією університетів (EUA), Європейською асоціацією вищих навчальних закладів (EURASHE) і Об'єднанням національних студентських спілок (ESIB) розробити практичні кроки з подальшого впровадження зазначених заходів та подати через Групу супроводу звіт за результатами цієї роботи. Ми наголошуємо на важливості співпраці між визнаними в національних межах органами з метою покращення взаємного визнання акредитації та рішень у сфері забезпечення якості.

Визнання ступенів та термінів навчання

Ми констатуємо, що на сьогодні 36 із 45 країн-учасників ратифікували Лісабонську конвенцію про визнання кваліфікацій (994_308). Ми закликаємо країни, які ще не приєдналися до цієї конвенції невідкладно ратифікувати її. Ми беремо на себе зобов'язання забезпечити повномасштабне впровадження визначених в Конвенції принципів та належним чином інкорпорувати їх в національні законодавства. Ми звертаємося до всіх країн-учасників, закликаючи вирішити проблеми, визначені мережами NARIC/ENIC. Ми розробимо національні плани дій для полегшення процесу визнання кваліфікацій, наданих в зарубіжних країнах. Ці плани стануть частиною

національних звітів усіх країн-учасників, що будуть готуватися до наступної Конференції на рівні міністрів. Ми підтримуємо додаткові документи до Лісабонської конвенції про визнання кваліфікацій і закликаємо національні органи державної влади та інші зацікавлені сторони до визнання у Загальноєвропейському просторі вищої освіти спільні ступені, що надаються у двох або більше країнах.

Ми вбачаємо у розвитку національних та загальноєвропейської систем кваліфікацій можливість подальшого впровадження навчання протягом усього життя у систему вищої освіти. Ми будемо співпрацювати із вищими навчальними закладами та іншими зацікавленими сторонами для покращення ситуації із визнанням раніше здобутої освіти, включаючи, по можливості, визнання неформального навчання, що забезпечує доступ до програм вищої освіти або є їх складовою.

III. Майбутні виклики та пріоритети

Вища освіта та дослідницька діяльність

Ми підкреслюємо важливість вищої освіти у подальшому розвитку дослідницьких робіт та значущість дослідницької діяльності як фундаменту вищої освіти для забезпечення економічного і культурного розвитку наших держав та соціальної єдності. Ми відзначаємо, що впровадження структурних змін та покращення якості навчання повинно доповнюватися посиленням дослідницької та інноваційної діяльності. Відповідно, ми наголошуємо на важливості дослідницької діяльності та навчання у цій сфері в підтримці та підвищенні якісного рівня Загальноєвропейського простору вищої освіти та посиленні його конкурентоздатності й привабливості. Ми свідомі того, що задля досягнення показників кращих результатів необхідно покращити зв'язок у взаємодії між сферою вищої освіти та різноманітною дослідницькою діяльністю у всіх країнах-учасниках, а також між Загальноєвропейським простором вищої освіти та Загальноєвропейським простором досліджень (ERA).

Для того щоб виконати ці завдання, кваліфікації рівня доктора наук повинні бути повністю узгоджені із наднаціональною системою кваліфікацій Загальноєвропейського простору вищої освіти на основі підходу, що базується на результатах. Ключовою складовою докторантури є поглиблення знань шляхом проведення оригінальних авторських досліджень. Беручи до уваги необхідність структурованих докторських програм та потребу в прозорому нагляді та оцінюванні, ми констатуємо, що звичайне робоче навантаження за третім циклом навчання у більшості країн складає 3-4 роки роботи. Ми закликаємо університети забезпечити в рамках відповідних докторських програм міждисциплінарне навчання та розвиток замінюваних вмінь та

навичок, які б максимально відповідали потребам ринку праці. Ми повинні забезпечити загальне зростання кількості докторантів, що обирають професійний шлях дослідника в рамках Загальноєвропейського простору вищої освіти. Ми розглядаємо учасників програм третього циклу одночасно як студентів та початкуючих дослідників. Ми вважаємо учасниками третього циклу програм і студентів і молодих науковців. Ми доручаємо Групі супроводу Болонського процесу за участю Європейської Асоціації Університетів та іншими зацікавленими партнерами підготувати і представити Конференції міністрів у 2007 році доповідь, в межах своєї компетенції, щодо подальшого розвитку основних принципів докторських програм, при цьому необхідно уникати надмірної формалізації докторських програм має бути виключена.

Соціальна складова

Соціальна складова Болонського процесу є невід'ємною частиною Загальноєвропейського простору вищої освіти та необхідною умовою його конкурентоздатності та привабливості. Отже, ми підтверджуємо взяті на себе зобов'язання щодо забезпечення доступності якісної вищої освіти для всіх бажаючих та наголошуємо на потребі створити для студентів умови, які уможливають закінчення ними навчання без жодних перешкод, пов'язаних з матеріальним чи соціальним становищем. Соціальна складова включає прийняті урядами заходи щодо допомоги у фінансовому та економічному аспектах студентам, особливо для соціально незахищених, щодо керівництва і проведення консультацій з огляду на розширення доступу.

Мобільність

Ми розуміємо, що забезпечення мобільності студентів та працівників вищих навчальних закладів між країнами-учасниками залишається одним з ключових завдань Болонського процесу. Свідомі того, що на цьому шляху ще треба подалати чимало перешкод, ми підтверджуємо взяті зобов'язання сприяти, в тому числі й спільними зусиллями, якщо це доцільно, доступності та зручності грантів та позик з тим, щоб забезпечити справжньою мобільність в рамках Загальноєвропейського простору вищої освіти. Ми маємо активізувати наші зусилля для того, щоб усунути перешкоди мобільності через полегшення видачі віз і дозволів на роботу та заохочення до участі в програмах мобільності. Ми закликаємо вищі навчальні заклади та студентів максимально використовувати програми мобільності, сприяючи повному визнанню термінів навчання за такими програмами за кордоном.

Привабливість Загальноєвропейського простору вищої освіти та співпраця з іншими регіонами світу

Загальноєвропейській простір вищої освіти повинен бути відкритим та привабливим для інших регіонів світу. Наші зусилля щодо досягнення освіти для всіх мають базуватися на принципах сталого розвитку та узгоджуватися з діяльністю світової громадськості з розробки керівних принципів надання транскордонної вищої освіти на належному якісному рівні. Ми вкотре наголошуємо, що у міжнародній співпраці вищих навчальних закладів мають домінувати університетські цінності.

Ми вбачаємо у Загальноєвропейському просторі вищої освіти партнера систем вищих навчальних закладів інших регіонів світу, що стимулює збалансований обмін студентами і працівниками, а також співпрацю між вищими навчальними закладами. Ми підкреслюємо важливість розуміння та поваги до різних культур. Ми працюємо над покращенням сприйняття Болонського процесу в інших частинах світу шляхом передачі країнам сусідніх регіонів набутого досвіду з реформування. Ми наголошуємо на необхідності діалогу з питань, в розгляді яких є обопільна зацікавленість. Ми вбачаємо необхідність встановлення регіонів-партнерів та інтенсифікації обміну ідеями та досвідом з цими регіонами. Ми просимо Групу підтримки Болонського процесу розробити і погодити стратегію для внутрішньої складової.

IV. Аналіз здобутків у період до 2007 р.

Ми зобов'язуємо Групу супроводу і надалі поглиблювати поточний аналіз результатів роботи та вчасно подати відповідний звіт до наступної Конференції на рівні міністрів. Ми очікуємо, що здійснюваний аналіз базуватиметься на відповідній методології та охоплюватиме систему ступенів, забезпечення якості та визнання наукових ступенів та термінів навчання, адже до 2007 р. ми вже здебільшого закінчимо реалізацію цих трьох проміжних пріоритетів.

Зокрема, ми очікуємо поступу в таких сферах:

- впровадження стандартів і директив щодо забезпечення якості, запропонованих в доповіді Європейської мережі забезпечення якості вищої освіти;
- впровадження національних систем кваліфікацій;
- надання та визнання спільних наукових ступенів, в тому числі ступеня доктор наук;
- уможливлення гнучкого шляху здобуття вищої освіти, включаючи процедури визнання раніше здобутої освіти.

Ми також зобов'язуємо Групу супроводу надати порівнювані дані щодо мобільності працівників і студентів та щодо соціального і матеріального становища останніх в країнах-учасниках, які використовуватимуться як основа для подальшого аналізу і своєчасного звітування на наступній Конференції Міністрів. Подальший аналіз здобутків повинен враховувати вищезазначену соціальну складову.

V. Підготовка до 2010 р.

Базуючись на здобутках Болонського процесу, ми прагнемо розбудувати Загальноєвропейський простір вищої освіти на основі принципів якості та прозорості. Прагнучи побудувати суспільство, що базується на знаннях, ми повинні плекати нашу багату спадщину та культурну розмаїтість. Ми беремо на себе зобов'язання дотримуватися принципу відповідальності держави за сферу вищої освіти у сучасному багатогранному суспільстві. Оскільки у сфері вищої освіти переплилися дослідницька діяльність, освіта та інновації, вона також є ключем до конкурентоздатності Європи. Чимдалі більше наближуючись до 2010 р., ми беремо на себе зобов'язання забезпечити автономність вищих навчальних закладів, яка є необхідною для здійснення затверджених реформ, а також визнаємо необхідність стабільного фінансування таких закладів.

Загальноєвропейський простір вищої освіти базується на трьох циклах навчання, при цьому кожен рівень сприяє підготовці до успішного працевлаштування, подальшого отримання знань, вмінь та навичок й утвердженню активної громадянської позиції тих, хто навчається. Наднаціональна система кваліфікацій, узгоджений пакет європейських стандартів та керівних принципів забезпечення та визнання ступенів і термінів навчання також є ключовими елементами структури Загальноєвропейського простору вищої освіти.

Ми підтримуємо створену в Берліні структуру супроводу, що передбачає участь в ній Структури пан-європейської міжнародної освіти (IE), Європейської мережі забезпечення якості вищої освіти (ENQA) та Союзу конфедерацій промисловців та роботодавців Європи (UNICE) як нових консультативних членів Групи супроводу.

Оскільки Болонський процес веде до створення Загальноєвропейського простору вищої освіти, ми маємо розглянути заходи, що їх необхідно вжити для забезпечення безперервності розвитку після 2010 р., і ми зобов'язуємо Групу супроводу вивчити ці питання.

Ми проведемо наступну Конференцію на рівні міністрів у 2007 р. у Лондоні.

---

45 країн-учасників Болонського процесу, що одночасно є членами Групи супроводу: Австрія, Азербайджан, Албанія, Андорра, Вірменія, Бельгія (Фламандська та Французька спільноти), Боснія і Герцоговина, Болгарія, Ватикан, Греція, Грузія, Данія, Естонія, Ісландія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, "колишня Югославська Республіка Македонія", Латвія, Литва, Ліхтенштейн, Люксембург, Мальта, Молдова, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Російська Федерація, Румунія, Сербія і Чорногорія, Словацька Республіка, Словенія, Сполучене Королівство, Туреччина, Україна, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чеська Республіка, Швейцарія та Швеція. До того ж, у Групі супроводу має право голосу Європейська комісія.

Рада Європи, Об'єднання національних студентських спілок (ESIB), Структура пан-європейської міжнародної освіти (IE), Європейська мережа забезпечення якості вищої освіти (ENQA), Європейська асоціація університетів (EUA), Європейська Асоціація вищих навчальних заходів (EURASHE), Європейський центр вищої освіти (ENESCO-CEPES) та Союз конфедерацій промисловців та роботодавців Європи (UNICE) є консультативними членами Групи супроводу.

м. Берген, 19-20 травня 2005 р.